

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН КОРУТУНДУСУ

**“Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү
жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору боюнча**

2025-жылдын 10-декабры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу –
Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев,
Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев
курамында, катчы А.Дж. Арзыматованын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин
1-бөлүгүн, 2-бөлүгүнүн 5-пунктун, “Кыргыз Республикасынын
Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын
4-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктун, 17-беренесинин 3-бөлүгүн
жетекчиликке алып, “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү
киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбооруна
корутунду берүү жөнүндө ишти жазуу жүзүндөгү тартипте карап чыкты.

Ишти кароого Кыргыз Республикасынын Президенти
С.Н. Жапаровдун сунуштамасы жүйө жана негиз болду.

Ишти сот отурумуна кароого даярдаган судья-баяндамачы
К.А. Дуйшеевдин маалыматын угуп жана берилген материалдарды изилдеп
чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

2025-жылдын 2-декабрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаровдун “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбооруна корутунду берүү боюнча сунуштамасы келип түшкөн.

Мыйзам долбооруна негиздеме-маалымкатта Конституциянын 23-беренесинде адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын жогорку баалуулуктары деп бекитилгендигине, ал эми 20-беренесинде балдар ушул баалуулуктардын бири катары өзүнчө бөлүп көрсөтүлгөндүгүнө көңүл бурулган. Тиешелүү түрдө, мыйзамдар, тактап айтканда Балдар жөнүндө кодекстин 16-беренесинде, мамлекетке баланын жеке кол тийбестигин камсыз кылуу, анын абийирин жана кадыр-баркын коргоо жана зомбулуктун бардык түрлөрүнөн коргоо милдети жүктөлөт. Документте, ошондой эле өмүрдү жана жыныстык кол тийбестикти коргоо маселелери балдарга гана эмес, балдар менен катар кыйла аялуу топтор катары каралган аялдарга да тиешелүү экендиги белгиленген, бул алардын коопсуздугун камсыз кылууга кылдат көңүл бурууну жана артыкчылыктуу мамилени талап кылат.

Бул мамлекеттик милдеттенмелер БУУнун Баланын укуктары жөнүндө конвенциясы жана Аялдарга карата зомбулукту жоюу жөнүндө декларациясы сыяктуу эл аралык ченемдерге шайкеш келет, алар катышуучу мамлекеттерди зордук-зомбулук кылмыштарын алдын алуунун жана бөгөт коюунун натыйжалуу механизмдерин иштеп чыгууга багыттайт.

Бирок, келтирилген статистикалык маалыматтарда көрсөтүлгөндөй, бүгүнкү күндө балдарга жана аялдарга карата өлтүрүү жана сексуалдык зордуктоо менен байланышкан өзгөчө оор кылмыштардын санынын өсүү фактысы тастыкталууда. Мындай динамика фундаменталдык баалуулуктарга, анын ичинде жогорку жана өзгөчө корголуучу укуктардын

катарына кирген, балдардын жана аялдардын жашоо жана жыныстык кол тийбестик укугуна кол салуулар жөнүндө айгинелейт.

Ушуга байланыштуу, Мыйзам долбоору, Конституциянын 25-беренесине тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү аркылуу балдарды зордуктоо жана зордуктоо менен коштолгон адам өлтүрүү үчүн өзгөчө жаза чарасы катары өлүм жазасын белгилөө мүмкүнчүлүгүн карайт. Сунушталган түзөтүүлөр кабыл алынган учурда Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине байланыштуу маселелерди кийинки укуктук жана башка зарыл жол-жоболордун алкагында чечүү болжолдонот. Тактап айтканда, “1989-жылдын 15-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясынын 44/128-резолюциясы менен кабыл алынган, өлүм жазасын жокко чыгарууга багытталган Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын Экинчи Факультативдик протоколуна Кыргыз Республикасынын кошулуусу тууралуу” Мыйзамын жокко чыгарат.

“Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбооруна корутунду берүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын Президентинин аталган сунуштамасы Конституциянын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 5-пунктунун, 116-беренесинин 4-бөлүгүнүн жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 4-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктунун, 17-беренесинин 3-бөлүгүнүн жоболорунда түздөн-түз көрсөтүлгөндүктөн Конституциялык сот тарабынан каралууга жатат.

Ушуга байланыштуу, судья-баяндамачы К.А. Дуйшеевдин 2025-жылдын 3-декабрындагы аныктамасы менен ишти кароо 2025-жылдын 10-декабрына дайындалган.

Каралып жаткан иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын, Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсмени), Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин, Кыргыз

Республикасынын Ички иштер министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин жана Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетининин укуктук позицияларын берүүсү суралган.

Жогорку сот жашоо укугу ажыратылгыс жана абсолюттук болуп саналаарын, ар бир адамга төрөлгөндөн баштап таандык экендигин жана мамлекеттин бүтүндөй укуктук тутумунун пайдубалын түзөөрүн белгилеген.

Ушуга байланыштуу, мамлекет Конституцияда адамдын өмүрүн сыйлоо принцибин жарыялагандыктан, анын корголушун жана кол тийбестигин камсыз кылуу боюнча позитивдүү милдеттенмени алып жүрөрү белгиленет, бул адамдын өмүрүн максималдуу сактоого багытталган мамлекеттик саясатты калыптандырууну болжолдойт.

Сот өзүнүн укуктук позициясында мамлекет тарабынан өмүрдөн атайын жана кайра кайтарылгыс ажыратууну болжолдогон өлүм жазасын калыбына келтирүү конституциялык жоболордон концептуалдык четтөөнү билдирет жана гумандуулукка жана адамдык инсандыгынын баалуулуктарына негизделген, өлкөнүн укуктук өнүгүү багытын дээрлик өзгөртөт деп көрсөткөн.

Жогорку соттун пикиринде, сунушталып жаткан өлүм жазасын калыбына келтирүү кылмыш-жаза мыйзамдарынын максаттарына да дал келбейт, анткени анын өзгөчө жазалоо мүнөзү укуктук жөнгө салуунун гумандуу багытына карама-каршы келет. Сот кылмыштардын алдын алуунун натыйжалуулугу жазанын катаалдыгы менен эмес, андан кутулбастык менен аныктааларын белгиледи.

Жогоруда айтылгандардын негизинде Жогорку сот өлүм жазасын калыбына келтирүү укуктук мамлекеттин принциптерине, конституциялык баалуулуктарга, ошондой эле кылмыш-жаза мыйзамдарынын милдеттерине шайкеш келбей тургандыгы жөнүндө өз позициясын билдирди.

Тышкы иштер министрлиги өзүнүн укуктук позициясында, Конституциянын 55-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасында адамдын

жана жарандын укуктары менен эркиндиктери эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерине жана ченемдерине, ошондой эле Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерге ылайык таанылат жана кепилденет деп белгилейт.

Ушул контексте, 2010-жылдын 16-мартында Кыргыз Республикасынын 1989-жылдын 15-декабрында БУУнун Башкы Ассамблеясынын 44/128-резолюциясы менен кабыл алынган, өлүм жазасын жокко чыгарууга багытталган, Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын Экинчи Факультативдик протоколуна кошулгандыгы көрсөтүлөт.

Аталган Протоколго кошулуу Кыргыз Республикасынын өлүм жазасын колдонуудан биротоло баш тартуу боюнча эл аралык-укуктук милдеттенмени кабыл алуусуна алып келген, бул Конституциянын 25-беренесинин 1-бөлүгүндө белгиленип, өлүм жазасын императивдүү тыюу салуу түрүндө конституциялык жактан бекемделешин тапты.

Ошол эле учурда, Министрлик Экинчи Факультативдик протокол өзүнүн табияты боюнча денонсациялоо укугун билдирген келишимдердин катарына кирбегендигин баса белгилейт, анткени ал Адам укуктарынын жалпы декларациясында бекитилген адамдын универсалдуу жана ажыратылгыс укуктарын келишимдик түрдө кодификациялайт, бул анын милдеттенмелерин туруктуу жана артка кайтарылгыс кылат.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, Тышкы иштер министрлиги сунушталган “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору өлкөнүн эл аралык милдеттенмелерине гана карама-каршы келбестен, анын эл аралык абалына, анын ичинде дүйнөлүк коомчулукта обочолонуп калуусуна жана Кыргыз Республикасынын глобалдык демилгелеринин бөгөттөлүшүнө олуттуу тобокелдиктерди жаратаарын белгилейт.

Башкы прокуратура жана Юстиция министрлиги Тышкы иштер министрлигинин позициясына окшош позицияны билдиришти.

Бирок, Юстиция министрлиги балдарга карата жасалган кылмыштар жана зордуктоо менен коштолгон адам өлтүрүү үчүн жаза өмүр бою эркиндигинен ажыратуу түрүндө гана берилиши керектигин, мында ырайым кылуу, мунапыс берүү же шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотуу аркылуу жазаны жеңилдетүү мүмкүнчүлүгү болбошу керектигин кошумча белгиледи.

Акыйкатчы (Омбудсмен), Кыргыз Республикасынын жашоо укугунун ажыратылгыстыгы принцибине, ошондой эле кандай гана жагдай болбосун өлүм жазасын колдонуудан баш тартуу боюнча кабыл алган эл аралык милдеттенмелерине берилгендигин белгиледи.

Акыйкатчынын пикири боюнча өлүм жазасын калыбына келтирүү Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине гана эмес, гуманизм жана укук үстөмдүгү принциптерине негизделген Конституциянын рухуна да карама-каршы келиши ыктымал. Акыйкатчы коомдун оор кылмыштар үчүн жоопкерчиликти күчөтүү жагына негиздүү умтулуусуна карабастан, чечимдер коомдун узак мөөнөттүү кызыкчылыктарына, сот адилеттигинин кепилдигине жана адамдык кадыр-баркты сыйлоого таянуу менен кабыл алынышы керектигин белгилейт. Өлүм жазасын колдонууда мүмкүн болгон каталардын артка кайтарылгыс кесепеттерине өзгөчө көңүл бурулат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Акыйкатчы (Омбудсмен) “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын долбоорун колдобойт.

Ички иштер министрлиги өзүнүн укуктук позициясында балдарга каршы өзгөчө оор кылмыштардын, анын ичинде зордуктоо менен коштолгон кылмыштардын санынын көбөйүшүнө көңүл бурат. Бул, ведомствонун пикири боюнча коомдук коопсуздукка олуттуу коркунуч жаратат жана кылмыш-жаза укуктук чара көрүүнүн натыйжалуулугун күчөтүүнү талап кылат.

Ушул максатта Министрлик тарабынан тергөө органдарынын жана эксперттик мекемелердин материалдык-техникалык жана кадрдык

потенциалын чыңдоо, криминалисттик экспертизага жеткиликтүүлүктү кеңейтүү, ошондой эле бул категориядагы иштер боюнча тергөөлөрдүн жана соттук териштирүүлөрдүн сапатын жогорулатуу зарылдыгы көрсөтүлөт.

Мындан тышкары, Министрлик балдарга каршы өзгөчө оор кылмыштар жөнүндө иштер боюнча соттун чечимин чыгаруу менен аны аткаруунун ортосунда мыйзам менен каралган атайын мөөнөт киргизүүнүн максатка ылайыктуулугун белгилейт. Алардын пикири боюнча мындай мөөнөт соттук каталардын тобокелдигин минималдаштыруу жана соттолгон адамдын башка кылмыштарга мүмкүн болгон катыштыгын аныктоо үчүн зарыл.

Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитети өзүнүн укуктук позициясында долбоор боюнча сунуштардын жана сын пикирлердин жок экендигин белгилеген.

Конституциялык сот Кыргыз Республикасынын Президентинин сунуштамасын карап чыгып, мамлекеттик органдардын позицияларын талкуулап, тиркелген материалдарды изилдеп, төмөнкү тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 4-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктуна, 17-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык сот, Конституцияга өзгөртүүлөр жана толуктоолор жөнүндө мыйзам долбооруна карата анын адамдын жана жарандын фундаменталдуу укуктары менен эркиндиктерине, аларды чектөөлөргө жол берилишине, демократиялык, укуктук, светтик мамлекеттин принциптерине жана Конституциянын 116-беренесинде каралган өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду ага киргизүү тартибине ылайык келишине баа берүү менен корутунду берет.

Ошентип, бул иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй мазмундагы “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору саналат:

“Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы”

1-берене

2021-жылдын 11-апрелинде Кыргыз Республикасынын референдумунда (бүткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясына төмөнкүдөй өзгөртүү киргизилсин:

- 25-берененин 1-бөлүгү төмөнкүдөй редакцияда баяндалсын:

“1. Ар бир адам ажыратылгыс жашоо укугуна ээ. Адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна кол салууга жол берилбейт. Эч кимдин өмүрү өзүм билемдик менен кыйылышы мүмкүн эмес.

Өлүм жазасы балдарды зордуктоо, зордуктоо менен коштолгон адам өлтүрүү үчүн гана мыйзам менен белгилениши мүмкүн.”.

2-берене

Ушул Мыйзам расмий жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирет.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы – бул эң жогорку юридикалык күчкө ээ уюштуруучулук укуктук акт болуп саналат, ал аркылуу эл эгемендүүлүктүн ээси катары мамлекеттик бийликтин архитектурасын аныктайт, конституциялык түзүлүштүн негиздерин орнотот, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиктерин белгилейт. Конституциянын преамбуласынын өзү бул уюштуруучулук чечимдин баштапкы баалуулук координаттарын – укук үстөмдүгүн, адилеттүүлүктү жана тең укуктуулукту, укуктарды жана эркиндиктерди, жалпы адамзаттык принциптерди коргоонун артыкчылыгын, руханий адеп-ахлактык негиздерге таянууну, ошондой эле азыркы жана келечек муундардын алдындагы жоопкерчиликти аныктайт. Анын жалпыга милдеттүү мүнөзү конституциялык жоболорду жалпы укуктук масштабга айландырат, укуктук өнүгүүнүн үзгүлтүксүздүгүн жана алдын ала айтууга мүмкүндүгүн камсыз кылат, институттарга ишенимди калыптандырат жана мамлекеттик бийликти да, жалпысынан коомду да укуктун чегинде кармап турат.

Ушундан улам Конституция жөнгө салуучу гана эмес, баалуулукка багыттоочу функцияны да аткарат: ал мамлекеттин укуктук чарасы жана

саясат, мыйзамдар жана укук колдонуу практикасы өлчөнүүчү критерий катары саналат. Ошону менен Конституция укук тартибинин юридикалык таянычы, айланасында укук булактарынын системасы куралган жана укуктук өнүгүүнүн биримдиги камсыз кылынган ченемдик борбор болуп саналат.

Баш Мыйзамдын туруктуулугу тексттин кыймылсыз мүнөзүн эмес, фундаменталдык эрежелердин туруктуулугун билдирет, аларсыз укук учурдагы конъюнктурага жараша өзгөрмө өлчөмгө айланып, ишенимдүү кепилдик боло албай калат жана коргоочу күчүн жоготууга алып келет. Конституцияны тез-тез жана жөнөкөйлөтүлгөн түрдө кайра кароо анын беделин төмөндөтөт, укуктук аныктык принцибин бүдөмүктөтөт, бийликтин тең салмактуулугун жана укуктук кепилдиктердин көлөмүн өзүм билемдик менен кайра жөндөө коркунучун жаратат. Мындан улам, Конституциянын туруктуулугу өз алдынча жана маанилүү конституциялык баалуулук болуп саналат: ал мамлекеттүүлүктүн уланмалуулугун колдойт жана конституциялык иденттүүлүктү — жол берилген трансформациялардын чектерин белгилеген маанилүү өзөктү коргойт.

3. Конституция туруктуу бойдон калуу менен жандуу укуктук инструменттин сапатын жоготпойт, ал коомдук турмуштун объективдүү өзгөрүүлөрүнө жооп берүүгө жөндөмдүүлүгүн сактоого тийиш. Азыркы дүйнө технологиялык өнүгүүнүн ылдамдашы, экономикалык моделдердин трансформациясы, коопсуздуктун жаңы чакырыктары, социалдык байланыштардын мүнөзүнүн өзгөрүшү жана мамлекеттердин өз ара көз карандылыгынын күчөшү менен мүнөздөлөт. Бул процесстер мурдагы конституциялык жоболорду тактоону же адаптациялоону талап кылган жагдайларды жаратышы мүмкүн.

Бирок кайра карап чыгуу мүмкүнчүлүгүнүн өзү акыркы тартиптик чара катары конституциялык түзөтүүлөрдүн өзгөчөлүк принцибин жокко чыгарбайт. Андыктан, Конституцияга өзгөртүүлөрдү киргизүү коомдук турмуштун терең жана туруктуу өзгөрүүлөрүнөн келип чыккан олуттуу, текшерилүүчү жана объективдүү тастыкталган негиздер болгондо гана акталат. Мында конституциялык өнүгүүнүн максаттарына жөнөкөй

мыйзамдардын, институционалдык модернизациялоонун же болбосо базалык принциптерге жана кепилдиктерге таасир этүү тобокелсиз конституциялык макулдашылган чечмелөөнүн каражаттары менен жетишүү мүмкүн эмес. Бул жагынан алганда түзөтүү *ultima ratio* – конституциялык тартипти өркүндөтүүгө жол берилген, акыркы юридикалык чара болуп саналат. Бирок конституциялык принциптерде бекитилген маанилүү негиздерди бүдөмүк кылууга таасир этүүчү кырдаалдык чара көрүү ыкмасы катары жол берилбейт.

Мунун натыйжасында, конституциялык өзгөртүүлөргө эң акыркы чара катары кайрылуу алардын жол берилиши бир гана жол-жоболорду сактоо менен эмес, конституциялык тизгиндөөнүн бирдиктүү системасын түзүүчү өз ара байланышкан жол-жоболук жана материалдык чектердин жыйындысы менен аныкталышын болжойт.

Жол-жоболук чек түзөтүүлөрдү киргизүүнүн жана кабыл алуунун так белгиленген тартиби менен аныкталат, анын максаты коомдук талкуулоо, демилгечи субъекттердин белгиленген чөйрөсүн сактоо, атайын кворумдар жана квалификациялуу көпчүлүк, кароо стадияларынын ырааттуулугу аркылуу конституциялык чечимдердин легитимдүүлүгүн жана салмактуулугун камсыз кылуу болуп саналат. Бул жерде жол-жобо формалдуулук эмес, импульсивдүүлүктөн сактануунун кепилдиги, анткени ал аргументтерди рационалдуулук жана коомдук текшерүү сыноосунан өтүүгө мажбурлап, жүйөлөрдү чыпкадан жана институционалдык текшерүүдөн өткөрөт.

Материалдык чек, өз кезегинде, жол-жобону кынтыксыз сактоо да өзүнчө алганда түзөтүүнү мыйзамдаштырбайт жана ар кандай формалдуу түрдө мүмкүн болгон өзгөртүүлөр юридикалык жактан жол берилбейт дегенди билдирет. Конституциянын тексти жаңыртылышы мүмкүн, бирок ал адамга жана мамлекеттик бийликтин чектөөлөрүнө карата коргоочу функциясын жоготпошу керек. Ошондой эле конституциялык түзүлүштүн негизги принциптерине карама-каршы келген жана Конституциянын бирдиктүү система катары ички ырааттуулугун бузган, укуктардын жана эркиндиктердин негизги кепилдиктерин алсыратып, аларды шарттуу

убадаларга айландырган, мамлекеттин эл аралык милдеттенмелерин аткаруудагы ниетине шек келтирген жана ошону менен өлкөнүн ичинде да, тышкы укуктук мамилелеринде да ишенимди бузган түзөтүүлөр жол берилгис болуп саналат.

Ошентип, конституциялык түзөтүүлөрдү киргизүү институту жол берилген адаптациялоо менен жол берилбеген трансформациялоонун ортосундагы так айырмачылыкты болжолдойт. Түзөтүү конституциялык кепилдиктердин формасын тактайт, механизмдерин өркүндөтөт жана натыйжалуулугун жогорулатат, бирок анын жетишилген деңгээлин бузууга жана укуктар менен эркиндиктерди артка кайтарууга укугу жок, анткени негизги укуктар чөйрөсүндө регрессияга жол берилбестик логикасы иштейт, мында өзгөртүү жаратуучу, күчөтүүчү векторго гана ээ болушу мүмкүн. Конституция өнүгүүгө жол берет, бирок адамдын кадыр-баркын, укук үстөмдүгүн жана бийликтин чектелүүлүгүн камтыган өзүнүн маанилик негиздерин жоготууга жол бербейт. Дал ушул негиздер түзөтүүнүн жаңыланууга алып келбеген жана кемсинтүүчү мүнөзгө айландырган чегин аныктайт.

4. Конституциялык түзөтүүлөрдүн өзгөчөлүүлүк принцибин жана алардын жол берилишинин өз ара байланышкан чектеринин системасын белгилөө менен Конституция, ошол эле учурда бул талаптардын иш жүзүндө милдеттүү болушу үчүн иштелип чыккан институционалдык кепилдикти бекемдейт. Конституциянын 116-беренесине ылайык Конституциялык соттун корутундусун алуу кайра кароо жол-жобосунун милдеттүү элементи болуп саналат, ал Баш Мыйзамга өзгөртүү киргизүүнү юридикалык жактан текшерилүүчү, конституциялык тартиптин өзү белгилеген конституциялык негиздер жана чектөөлөр менен өлчөнүүчү чечимге айландырат. Ошентип, Конституциялык соттун катышуусу жалпысынан мамлекет үчүн конституциялык өзүн-өзү контролдоонун жана өзүн-өзү чектөөнүн механизми катары чыгат, анткени конституциялык түзөтүү бир гана саясий эрктин же көпчүлүктүн эсептөөсүнүн туундусу катары кабылданбашы керек. Жол-жобо аяктаганга чейин, ал конституциялык негиздерге жана чектерге

ылайык келүүсү боюнча көз карандысыз укуктук баалоодон өтүүгө милдеттүү. Конституционализмдин жөнөкөй идеясынын көрүнүшү ушунда: бийлик эрежелерди өзгөртө алат, бирок укук менен байланышуу эрежесинен өзүн бошото албайт. Ушуга байланыштуу, Конституция принциптерди жарыялоо менен чектелбейт, аларды белгилүү бир түзөтүүлөр долбооруна карата колдонуунун юридикалык жактан таризделген ыкмасын бекитет, бул функцияны Конституциялык сотко өткөрүп берет жана анын корутундусунун алкагын мыйзам менен аныктайт.

Мындай корутундунун мазмундук багыты “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамында ачык көрсөтүлгөн, ал Конституцияга өзгөртүүлөр жана толуктоолор жөнүндө мыйзам долбооруна карата адамдын, жарандын негизги укуктары менен эркиндиктеринин катышы, анын ичинде аларды чектөөгө жол берилгендигине, демократиялык, укуктук жана светтик мамлекеттин принциптерине, ошондой эле Конституциянын 116-беренесинин конституциялык негизде белгиленген тартиби боюнча талаптарга карата соттун баалоо предметин аныктайт.

Конституциялык сот көз карандысыз жана институционалдык жактан нейтралдуу субъект катары иш алып баруу менен өзүн түзөтүүлөрдүн демилгечилери, мамлекеттик бийлик органдары же жеке кызыкчылыктар менен байланыштырбайт. Анын милдети – буга чейин Конституция жана конституциялык Мыйзам тарабынан түзүлгөн чектерде жана сунушталган өзгөртүүлөрдүн логикалуулугунун конституциялык жактан жол берилишин жалпысынан баалоо болуп саналат. Ошол эле учурда, Конституциялык соттун корутундусу конституциялык демилгелөө субъекттеринин кароосун алмаштырбайт, тескерисинче, мындай кароону Конституциянын уюштуруучу маанисин жоготпостон жана конституциялык укук тартибинин алкагынан чыкпастан жүзөгө ашырыла турган укуктук чектерди белгилейт.

Демек, Конституциялык соттун корутундусунун юридикалык мааниси анын консультативдик сунушунда эмес, долбоорду андан ары жылдыруу үчүн

милдеттүү болгон конституциялык шартында жатат. Оң корутунду белгиленген тартипте жол-жобону улантуу үчүн конституциялык жактан зарыл шарттын болушунун мүмкүндүгүн тастыктайт. Терс корутунду, тескерисинче, сунушталган түзөтүүлөр өзүнүн укуктук күчү боюнча Конституциянын негиз түзүүчү принциптерине жана системалык логикасына карама-каршы келгенде, укуктардын жана эркиндиктердин конституциялык кепилдиктеринин деңгээлинин ылайык келбестигине жана жол берилгис төмөндөшүнө алып келгенде, Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине шайкеш келбегенде же 116-беренеге конституциялык түрдө белгиленген кайра кароо тартиби катары жооп бербеген учурда мындай шарттын жоктугун белгилейт. Мындан улам, долбоорду Конституцияга өзгөртүү киргизүү жол-жобосу боюнча андан ары жылдыруу мүмкүн эмес.

5. Конституциялык соттун корутундусунун предмети жана конституциялык өзгөртүүлөрдүн жол берилиши алардын адамдын жана жарандын негизги укуктары менен эркиндиктерине тийгизген таасири аркылуу бааланат деген жогоруда айтылгандарды өнүктүрүү менен, укуктардын жана эркиндиктердин системасы гана Конституциянын баалуулук-ченемдик негизин түзөрүн белгилөө керек. Баш Мыйзамдын текстинде укуктарды бекитүү менен, эл аларды моралдык постулаттан кош мүнөзгө ээ болгон юридикалык жактан милдеттүү кепилдикке айландырат. Бир жагынан, ал адамдын автономиясынын жана корголушунун чөйрөсүн бекитет; экинчи жагынан, ал мамлекеттин жол берилген кийлигишүүсүнүн чектерин белгилейт жана учурдагы жөнгө салуунун да, конституциялык кайра кароонун да укуктук ченемдүүлүгү баалана турган критерийди белгилейт. Ошондуктан, конституциялык өлчөмдө укуктарды таануу гана эмес, аларды коргоонун жетишилген деңгээлин сактоо да маанилүү, анткени укук улам өзгөрүлмө кароодон көз каранды болгон өзгөрүлмөлүү көрсөткүчкө айланганда, ал кепилдик болбой калат.

Бул системада жашоо укугу негизги, конститутивдик абалды ээлейт. Ал укуктардын бирине гана тиешелүү эмес, тескерисинче, инсандын укуктук статусунун онтологиялык негизин түзөт, анткени адамдын жашоосуз башка

эркиндиктерди, кызыкчылыктарды жана кепилдиктерди ишке ашыруу мүмкүн эмес. Ошондуктан, ал жөн гана негизги укуктардын бири эмес, укук өбөлгө болуп саналат, ансыз укуктардын жана эркиндиктердин жыйындысы өзүнүн чыныгы мазмунун жоготот. Эркиндик, кадыр-барк, жеке кол тийбестик, сот адилеттигине жетүү, менчик, билим алуу жана коомдук жашоого катышуу – мунун баары адамдын укуктарды алып жүрүүчү катары бар болушун болжолдойт. Андыктан, конституциялык өлчөмдөн алганда өмүр коргоо объектиси катары эмес, инсандын конституциялык статуска ээ болуу мүмкүнчүлүгүнүн өзүнүн шарты болуп саналат. Дал ушул өмүр чекти белгилейт, ансыз укук коргоо механизми катары иштебей калат жана дареги жок декларацияга айланат.

Ушул себептен улам, өмүрдү конституциялык коргоо өзүм билемдик менен өмүрдөн ажыратууга тыюу салуудан да көптү билдирет. Ал мамлекеттин өмүрдү мүмкүн болушунча толук укуктук каражаттар менен коргогудай укуктук тартипти түзүү милдетин билдирет, ал эми бул коргоодон кандайдыр бир обочолонуу укуктун маңызын сактоо менен гана жана өмүрдү санкция салуу предметине айланышына жол бербөө шартында гана жол берилген. Бул контекстте өлүм жазасы эң катаал жаза чарасынын бири эмес, мамлекеттин эрки менен өмүрдөн биротоло жана артка кайтарылгыс ажыратууну болжолдогон, сапаты түп-тамырынан бери башкача укуктук түзүлүш болуп саналат. Анын кайтарылгыстыгы бузулган укукту кайра калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат жана укук колдонуу катасын оңолгускылат. Бул адамды коргоого жана орду толгус жоготууларды минималдаштырууга багытталган Конституциянын кепилдөө табиятына шайкеш келбейт.

Сунушталып жаткан түзөтүү конституциялык кепилдиктердин дал ушул деңгээлине тийиштүү болуп жатат. Мыйзам долбоорунда 25-берененин биринчи бөлүгүн ар бир адамдын ажыратылгыс жашоо укугуна ээ экендигин жана эч кимдин өмүрү өзүм билемдик менен кыйылышы мүмкүн эместигин жарыялоо менен бирге, өлүм жазасы балдарды зордуктоо, зордуктоо менен коштолгон адам өлтүрүү үчүн гана мыйзам менен белгилөөгө жол берет деген

редакцияда баяндоо сунушталып жатат. Муну менен, конституциялык текстке өмүрдү коргоону кийинки мыйзам чыгаруучунун кароосунан көз каранды болгон, шарттуу кайтарымдуулук режимине өткөрүүчү конструкция киргизилип жатат. Эгерде Конституция өзүнүн кепилдик берүүчү функциясында мамлекеттин өмүргө санкция объектиси катары мамиле кылуу мүмкүнчүлүгүн чектөөгө багыттаса, анда ага өлүм жазасына жол бериле турган шартты киргизүү карама-каршы мамилени институционалдаштырууну билдирет. Мында өмүрдөн ажыратууга кылмыш-жаза саясатынын юридикалык жактан ченемдештирилген инструменти катары жол берилет. Натыйжада, жөнгө салуунун өзүнчө элементи өзгөрбөстөн, мамлекеттин легитимдүү аракети катары өмүрдөн биротоло ажыратууга жол берилгендиктен, жашоо укугун коргоонун логикасынын өзү өзгөрөт.

Кыргыз Республикасынын тарыхый-укуктук өнүгүүсү мамлекет тарабынан мурда жашоо укугунун кепилдиктерин күчөтүүгө жана кылмыш-жаза саясатын гумандаштырууга жана либералдаштырууга багытталган ырааттуу кабыл алынган башка тандоо жүргүзүлгөндүгүн тастыктайт. 1998-жылы өлүм жазасын аткарууга мораторий киргизүү жана анын кийинки узартылышы Президенттин 2005-жылдын 29-декабрындагы № 667 Жарлыгыменен аяктаган. Мында мораторий өлүм жазасы мыйзам чыгаруу жолу менен толук жокко чыгарылганга чейин узартылган, ошондой эле өлүм жазасын жокко чыгарууну жана аны биротоло жокко чыгарган эл аралык механизмдерге кошулууну камсыз кылган чечимдерди даярдоо боюнча тапшырмалар берилген. Андан аркы кадамдар кырдаалдык эмес, институционалдык мүнөздө болгон: 2006-жылы өлүм жазасын жокко чыгарган конституциялык түзөтүү киргизилген, 2007-жылы кылмыш-жаза мыйзамдарына өзгөртүүлөр киргизилген, ал эми 2010 жана 2021-жылдагы Конституция өлүм жазасына биротоло тыюу салган. Бул бир катар чечимдер саясий практикада гана эмес, конституциялык деңгээлдеги ченемдик актыларда да бекитилген жашоо укугун коргоонун укуктук тартип менентүзүлгөн жогорку деңгээлин билдирет. Ал өлүм жазасын колдонууга

убактылуу чектөөнү эмес, мамлекеттин гуманисттик жана либералдык тандоосун ырааттуу институционалдык түрдө жол-жоболоштургандыгын көрсөтөт. Мында жашоого болгон укуктун жана инсандын кадыр-баркынын артыкчылыгы жогорку деңгээлдеги ченемдик чечимдер аркылуу бекитилген. Демек, өмүрдү коргоонун жетишилген деңгээли туруктуу конституциялык кепилдиктин мүнөзүнө ээ болду.

Мунун натыйжасында өлүм жазасын киргизүү боюнча сунушталып жаткан конституциялык жобоөзүнүн укуктук таасири боюнча конституциялык жөнгө салууну тактоо эмес, жашооукугункоргоонун жетишилген деңгээлин төмөндөтүү жана конституциялык кепилдиктин багытынын өзүн өзгөртүү болуп саналат. Түзөтүү өмүрдү шартсыз коргоо чөйрөсүнөн шарттуу кайтарымдуулук чөйрөсүнө өткөрөт, анткени ал кылмыш-жаза саясатынын юридикалык жактан ченемдештирилген инструменти катары өмүрдөн биротоло ажыратууга жол ачат. Натыйжада, жашоо укугу эң жогорку конституциялык кепилдик болуудан артка кайтат жана дээрлик мыйзам чыгаруучунун кароосунан көз каранды болуп калат. Бул анын ажыратылгыс, абсолюттук мүнөзүнө жана 25-берененин инсанды коргоонун чек коюлган конституциялык бөгөт катары ролуна дал келбейт.

Мындан сунушталган өзгөртүүнүн жол берилишине баа берүү үчүн принципалдуу тыянак келип чыгат. Конституциялык текстке өлүм жазасын киргизген түзөтүү, өзүнүн укуктук таасири боюнча, жашоо укугун конституциялык коргоонун жетишилген деңгээлин төмөндөтүүнү билдирет жана муну менен фундаменталдык укуктар чөйрөсүндө регресси (non-regression) түзөт. Жогоруда баяндалган конституциялык чектөөлөрдүн логикасынан алганда, мындай артка кетүү/эволюция жол берилген адаптация катары квалификацияланбайт, анткени ал кепилдиктердин формасын же механизмдин эмес, алардын маани-маңыздык багытын өзгөртөт, Конституциянын өзүнүн коргоочу функциясын начарлатат. Негизги укуктар чөйрөсүндө регресттин жол берилбестигинин презумпциясы иштейт, мында өнүгүү күчөтүүчү, жаратуучу векторго гана ээ болушу мүмкүн, антпесе мындай түзөтүү жаңылануу болуудан калып, кемсинтүүчүүгө айланат.

Ошентип, Конституциялык сот 25-берененин биринчи бөлүгүнүн өлүм жазасын орнотууга жол берген сунушталган редакциясы, жашоо укугун коргоонун конституциялык стандартына түздөн-түз карама-каршы келет жана анын кепилдигинин деңгээлинин регрессивдүү төмөндөшүнө жол берүүсү демократиялык жана укуктук мамлекеттин принциптеринен четтөөнү билдиргендиктен, мындай түзөтүүнү конституциялык жактан жол берилген деп таанууну жокко чыгарат деп эсептейт.

6. Конституция, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерин жана ченемдерин, ошондой эле эл аралык келишимдерди укуктук тумунунун бир бөлүгү катары таанып (6-статьянын 3-бөлүгү), мамлекеттин укуктук байланыштуулугунун конституциялык тандоосун белгилейт. Бул тандоо менен Баш Мыйзамдын деңгээлинде укуктук тутумдун ачык (интеграцияланган) модели бекитилет, анын алкагында мамлекеттин эл аралык милдеттенмелери тышкы, факультативдик багыттама мүнөзүн жоготот жана ички системалык юридикалык релеванттуулукко айланат. Демек, мамлекет ички чечимдерди эл аралык деңгээлде өз ыктыяры менен кабыл алган милдеттенмелер менен өлчөөгө милдеттүү.

Бул конституциялык жобонун юридикалык мазмуну, биринчи кезекте, анын бийликтин бардык бутактары үчүн милдеттүү таасиринде көрүнөт.

Мамлекеттик бийлик органдарынын ченем жаратуучу жана башкаруучулук чечимдери ратификацияланган жана колдонуудагы эл аралык келишимдерге ылайык кабыл алынышы керек, анткени аларды этибарга албоо жөн гана саясий-башкаруучулук тандоодогу кемчилик эмес, тиешелүү милдеттенмени камтыган укуктук тутумдун параметрлерин конституциялык жактан олуттуу бузуу болуп саналат.

Өз кезегинде, сот бийлиги бул талапты, анын ичинде конституциялык сот өндүрүшү аркылуу ишке ашырат. Конституциялык сот улуттук актылардын мазмунуна, маанисине жана колдонулушуна баа берүү менен ички жөнгө салуулардын кабыл алган эл аралык милдеттенмелери менен шайкештик презумпциясына таянат. Ал конституциялык тартип менен

мамлекеттин эл аралык укуктук жоопкерчилигинин ортосундагы ченемдик ажырымды жокко чыгарган чечмелөөнү жана юридикалык квалификациялоону камсыз кылууга милдеттүү. Бул риториканы эмес, укуктук мамлекеттин маңызын билдирет: укук – бул мамлекеттин жүрүм-турумун алдын ала айтууну камсыз кылуучу жана жоопкерчилик горизонтунда бийликти кармап туруучу, коомдук убаданын байланыштуулугунун жана ырааттуулугунун формасы.

Ошол эле учурда, мамлекет эл аралык келишимдин аткарылбагандыгын өзүнүн ички укуктук мыйзамдарынын өзгөчөлүктөрүнө шилтеме жасоо менен негиздей албайт. Бул императив Эл аралык келишимдердин укугу жөнүндө Вена конвенциясында бекитилген: катышуучу келишимди аткарбоодо негиз катары ички укуктун жоболоруна шилтеме жасай албайт (27-статья), ал эми күчүндө болгон ар бир келишим катышуучулар үчүн милдеттүү жана ак ниеттүүлүк менен аткарылууга жатат (*pacta sunt servanda*) (26-статья).

Ошону менен бирге, жогоруда айтылган Конвенция келишимди ак ниеттүүлүк менен аткаруу милдетин гана эмес, ошондой эле келишимди токтотуу, аны денонсациялоо, андан чыгуу же токтото туруу шарттарын да жөнгө салат. Бул юридикалык кесепеттер мамлекеттин каалоосу боюнча эмес, келишимдин өзүнүн жоболорун же Конвенциянын ченемдерин колдонуунун натыйжасында гана келип чыгат, бул милдеттенменин келишимдик байланыштуулугунун улантуу принцибин бекемдейт. (42-статья). Ошондуктан, эгерде келишимде токтотуу жөнүндө жоболор камтылбаса жана денонсациялоону же андан чыгууну караштырбаса, андан бир тараптуу чыгуу укугу болжолдонбойт жана катышуучулардын мындай мүмкүнчүлүккө жол берүү ниети аныкталган же чыгуу укугу келишимдин мүнөзүнөн келип чыккан өзгөчө учурларда гана жол берилет (56-статья).

Эгерде ички ченемдик чечим же аны колдонуунун практикасы өзүнүн укуктук таасири боюнча учурдагы колдонуудагы эл аралык милдеттенмеге шайкештик эместикке же аны иш жүзүндө аткарбоого алып келсе, анда

мындай кырдаал эл аралык укуктук жоопкерчилик жагынан гана эмес, ошондой эле мамлекеттик бийликтин конституциялык ак ниеттүүлүгүн бузуусу катары да квалификацияланышы мүмкүн, анткени тиешелүү милдеттенме Конституциянын өзүндө бекитилген. Аткарбоого жол берүү Вена конвенциясынын 60-статьясынын маанисинде олуттуу деп квалификацияланышы мүмкүн, андыктан келишимдик мамилелер үчүн Конвенцияда каралган кесепеттердин колдонулушунун тобокелдиги келип чыгат. Кеңири мааниде алганда, мындай макулдашылбагандык контрагент катары мамлекеттин ачыктыгын алсыратууга, ага болгон ишенимди жоготууга жөндөмдүү, натыйжасы катары эл аралык кызматташтык мейкиндиги, анын ичинде адам укуктары жана эркиндиктери, коопсуздук жана экономикалык байланыштар сыяктуу сезимтал чөйрөлөрдү тарытышы мүмкүн.

7. Каралып жаткан “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору 25-берененин биринчи бөлүгүн, ажыратылгыс жашоо укугун бекитүү менен бирге, өлүм жазасы балдарды зордуктоо жана зордуктоо менен коштолгон адам өлтүрүү үчүн мыйзам менен гана киргизилиши мүмкүн деп белгиленген редакцияда баяндоону карайт. Ошону менен кылмыш-жаза укуктук саясаттын жеке элементи эмес, конституциялык жөнгө салуунун учурдагы моделинде жашоо укугун коргоонун конституциялык конфигурациясы козголот, ал өзүнүн максаты боюнча мамлекеттин жазалоо формасы катары өмүрүнөн ажыратууга кайрылуу мүмкүнчүлүгүн институционалдаштырууга эмес, чектөөгө багытталган.

Көрсөтүлгөн укуктун табиятына жана анын фундаменталдык кепилдиктер системасындагы ордуна байланыштуу мындай өзгөрүү эл аралык-укуктук тегиздикте — жашоо укугун коргоонун универсалдуу стандарттары бөлүгүндө да, ошондой эле бул чөйрөдө Кыргыз Республикасы кабыл алган келишимдик милдеттенмелерде да сөзсүз мааниге ээ болот.

Жашоо укугун коргоонун эл аралык стандарты ар бир адамдын жашоого, эркиндикке жана жеке кол тийбестикке болгон укугун бекемдеген Адам укуктарынын жалпы декларациясынын деңгээлинде туруктуу жана жалпыга белгилүү туюндурулган (3-статья). Келишимдик өлчөмдө ушул эле принцип Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактта юридикалык жактан милдеттүү формага ээ, ага ылайык жашоого болгон укукту ажырымсыз жана мыйзам менен корголгон деп тааныйт жана өмүрдөн өзүм билемдик менен ажыратууга тыюу салат (6-статья).

Ошол эле учурда, Кыргыз Республикасы үчүн каралып жаткан чөйрөдөгү эл аралык укуктук алкак жалпы стандарттар менен гана чектелбеши өтө маанилүү. Кыргыз Республикасы 2010-жылдын 6-декабрында өлүм жазасын алып салууга багытталган Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын Экинчи Факультативдик протоколуна кошулган. Бул Протоколдун мазмуну өлүм жазасына жол берүүнүн шарттары жөнүндө маселенин коюлушунун өзүн жокко чыгарат, анткени мамлекеттин юрисдикциясы үчүн аны укук тартибинен биротоло четтетилишинин жалпы режимин жана мамлекет тарабынан жүзөгө ашырылуучу жаза чара катары өлүм жазасына тыюу салууну белгилейт. Тагыраак айтканда, Протоколдун 1-беренесине ылайык, катышуучу мамлекеттин юрисдикциясында турган бир да адам өлүм жазасына тартылбашы керек, ал эми мамлекет өз юрисдикциясынын чегинде өлүм жазасын алып салуу үчүн бардык зарыл чараларды көрүүгө, башкача айтканда, аны дайындоо жана улуттук укук тартибинде аткаруу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарууну камсыздоого милдеттүү. Протокол согуш мезгилиндеги так аныкталган шарт менен гана жол берет (2-статья) жана муну менен өлүм жазасын колдонуунун вариативдүүлүгү жөнүндө эмес, жазанын жол берилген институту катары аны жоюуга багытталган принциптүү тыюу салуу режими жөнүндө сөз болуп жаткандыгын белгилейт.

Конституциялык сот, ошондой эле Кыргыз Республикасы 2010-жылы Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын Экинчи

Факультативдик протоколуна кошулуу менен өзүнө өлүм жазасын биротоло жокко чыгаруу боюнча келишимдик милдеттенмени алгандыгын жана ал бир тараптуу денонсацияны (чыгууну) караштырбаган режим түрүндө экендигин өзгөчө баса белгилөө зарыл деп эсептейт. БУУнун Адам укуктары боюнча комитети денонсациялоо жөнүндөгү эскертме Экинчи Факультативдик протоколдун текстинен атайын алынып салынганын ачык эле көрсөтөт жана ушуга байланыштуу катышуучу мамлекеттер аны денонсациялай албастыгына түшүндүрмө берет. Мындай келишимдик режимдин логикасы боюнча, өлүм жазасын жокко чыгаруу юридикалык жактан кайтарылгыс мүнөзгө ээ, ал эми аны улуттук укуктук тартипке кайра киргизүүгө жол берилбейт.

Ошентип, долбоор Конституцияга өлүм жазасын мыйзам менен белгилөө мүмкүнчүлүгү жөнүндө формуланы киргизүү менен, аны жаза чарасы катары кайтарууга жол берилишин конституциялык деңгээлде бекемдейт, ал эми Кыргыз Республикасынын Экинчи Факультативдик протокол боюнча учурдагы эл аралык милдеттенмеси тескерисинче — өлүм жазасын биротоло жокко чыгарууну жана мамлекеттин юрисдикциясынын чегинде өлүм жазасын болтурбоону талап кылат. Эл аралык укуктук өлчөмдө бул өлүм жазасын жокко чыгаруу боюнча учурдагы келишимдик режимден четтөө болуп саналат жана алынган милдеттенмени объективдүү түрдө бузууга алып келүүчү, эл аралык укуктук жоопкерчилик коркунучу жана мамлекеттин келишимдик мамилелери үчүн күтүлүүчү кесепеттери бар моделди конституциялык түрдө бекитүүнү билдирет.

Өз кезегинде, ички мамлекеттик, конституциялык өлчөмдө мындай ажырым укуктук тартиптин ички ырааттуулугу принцибин бузат, анткени Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгү эл аралык келишимдерди Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун курамына киргизет. Ушундан алганда, сөз тышкы коллизия жөнүндө эмес, конституциялык маанилүү ички системалык карама-каршылык жөнүндө болууда, мында Баш Мыйзамдын өзү тарабынан укуктук тартипке киргизилген, колдонуудагы эл аралык

милдеттенмелерге туура келбеген уруксатты Конституцияда бекитүү сунушталууда. Мындай мамиледе Конституция ченемдик жактан өзү-өзүнө карама-каршы келген булакка айланмак, анткени бир эле учурда эл аралык жокко чыгаруу режиминин милдеттүүлүгүн кабыл алмак жана аны ички мыйзамдык кароо менен андан өтүү мүмкүнчүлүгүн бекитмек.

8. “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору Кыргыз Республикасынын Президентинин демилгеси боюнча киргизилген жана Конституциянын экинчи бөлүмүнө тиешелүү ченемди өзгөртүүнү карайт (25-берене). Конституциянын 116-беренесине ылайык мындай өзгөртүүлөр, өзгөчө же согуш абалынын учурунда Конституцияны кабыл алууга жана ага өзгөртүүлөрдү киргизүүгө тыюу салууну кошо алганда, этаптардын жана чектөөлөрдүн конституциялык белгиленген ырааттуулугун сактоо менен Президент тарабынан дайындалган референдум (бүткүл элдик добуш берүү) аркылуу кабыл алынат.

Бул жол-жобонун элементтеринин бири болуп Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун корутундусу эсептелет. Конституциянын 116-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык соттун корутундусун берүү кайра кароо механизминин милдеттүү бөлүгү болуп саналат жана конституциялык түзөтүүнү Конституциянын өзү тарабынан белгиленген чектерде жана негиздерде өлчөнүүчү юридикалык жактан текшерилүүчү чечимге айлантат. Аталган жүйөлөштүрүүчү бөлүктүн 4-пунктунда ачып көрсөтүлгөндөй, корутундунун мындай юридикалык мааниси, ал долбоорду андан ары жылдыруунун конституциялык зарыл шарты болуп саналат: оң корутунду жол-жобону улантуу үчүн мындай шарттын бар экендигин тастыктайт, ал эми терс корутунду укуктук таасири боюнча сунушталган өзгөртүүлөр Конституциянын негиз түзүүчү принциптерине жана тутумдук логикасына карама-каршы келген учурларда бул шарттардын жоктугун билдирип, укуктардын жана эркиндиктердин конституциялык кепилдиктеринин деңгээлинин жол берилгис төмөндөшүнө

алып келет жана (же) Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине шайкеш келбейт.

Каралып жаткан иште, ушул жүйөлөштүрүүчү бөлүктүн 5-7-пункттарында ырааттуу негизделгендей, сунушталган Мыйзам долбоору өзүнүн укуктук таасири боюнча, биринчиден, жашоо укугунун конституциялык жактан коргоонун жетишилген деңгээлинин регрессивдүү төмөндөшүнө алып келет, экинчиден, укуктук системага киргизилген өлүм жазасын биротоло алып салуу чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын колдонуудагы эл аралык милдеттенмелери менен шайкеш келбеген ченемдик конструкцияны бекемдейт. Көрсөтүлгөн жагдайлар алардын жыйындысында, бул долбоор Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келээрин жана кайра кароонун конституциялык жактан белгиленген чектерине жооп бербей тургандыгын билдирет. Демек, 116-берененин тартибинде жол-жобону улантуу үчүн конституциялык зарыл шарт жок, андыктан долбоорду андан ары жылдырууга, анын ичинде бул маселе боюнча референдумду демилгелөөгө жана дайындоого конституциялык жактан жол берилбейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 5-пунктуна, 4-бөлүгүнө, 116-беренесинин 4-бөлүгүнө, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 38, 48, 49, 52 жана 53-беренелерине ылайык, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун

КОРУТУНДУСУ:

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келбейт.

2. “Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору референдумга

коюлушу мүмкүн эмес жана аны кабыл алуу үчүн демилгени ишке ашыруу боюнча бардык жол-жоболор ушул Корутунду күчүнө кирген учурдан тартып токтотулат.

3. Корутунду акыркы жана даттанууга жатпайт, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Корутунду бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга тийиш.

5. Бул Корутунду мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

Төрагалык кылуучу:

Э.Ж. Осконбаев

Судьялар:

Ч.А. Айдарбекова

М.Р. Бобукеева

К.А. Дуйшеев

Л.Ч. Жолдошева

М.Ш. Касымалиев

К.Дж. Кыдырбаев

Ж.А. Шаршеналиев

№ _____